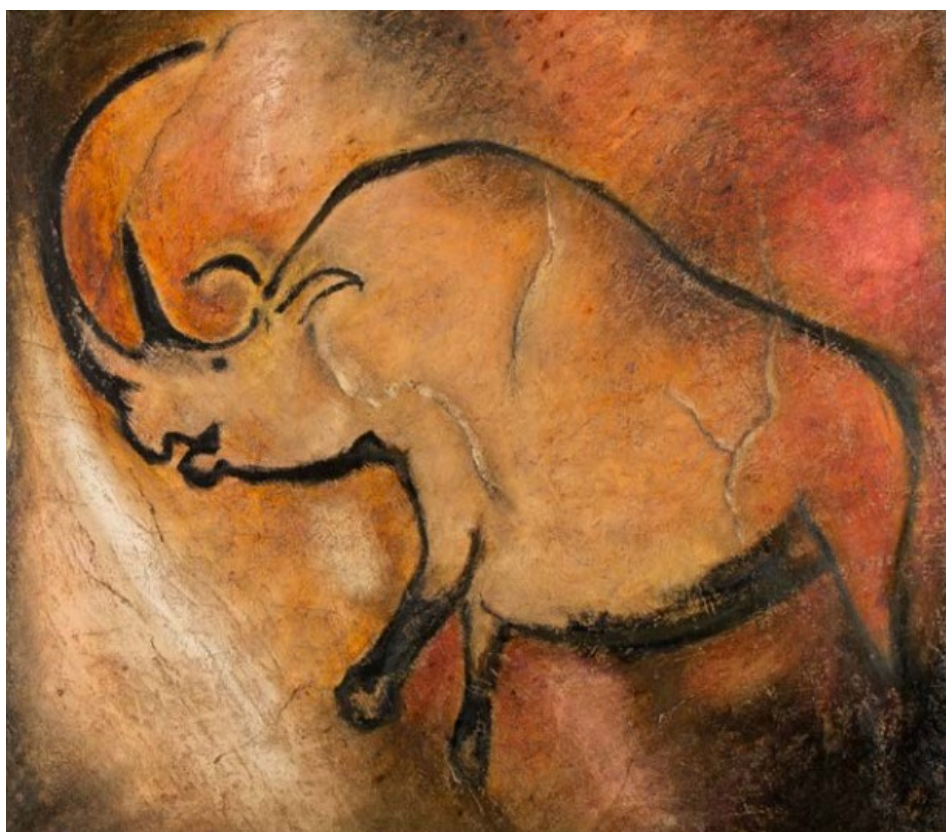

Nosorožce sú skutočnými drakmi z legiend

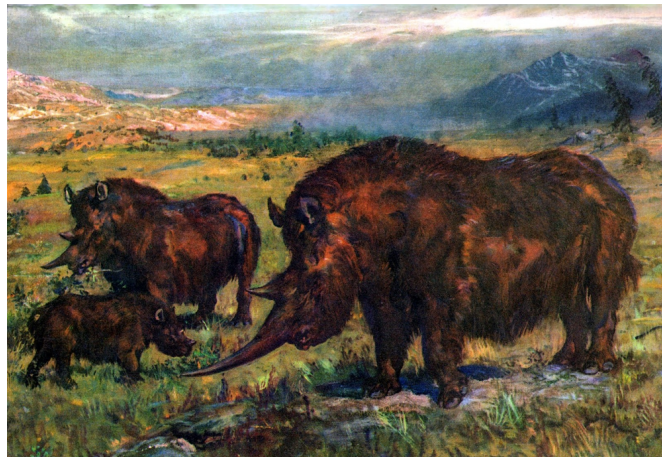
Publikované : 17.02.2016

Nosorožce sú súčasťou našej prírody a nášho prostredia už odpradávna. Náš vzťah k týmto majestátnym zvieratám sa, žiaľ, zmenil. Od spôsobu lovu v paleolite, ktorý bol účelový, sme prešli k bezhlavému zabíjaniu vyvolanému (aj) mýtmi o zázračných účinkoch rozdrvenej rohoviny. Stopy po nosorožcoch v kultúre ľudstva možno sledovať už od paleolitu. V období staroveku a stredoveku boli nosorožce súčasťou mýtov a legiend. S nástupom modernej doby sa stávajú predmetom vedeckého štúdia prvých priekopníkov rekonštrukcie fosílnych pozostatkov zvierat. V 20. storočí sú nosorožce opäť súčasťou umenia a v 21. storočí nosorožce najmä zápasia s nami ľuďmi o prežitie, podobne ako stovky ďalších druhov živočíchov stojacich na pokraji vyhuby. Čo myslíte? Prežijú?

Evolúcia nosorožcov (Rhinocerotidae) sa začala už pred viac ako 40 miliónmi rokov, v období starších treťohôr (stredný eocén). Tieto rané formy nosorožcov sa vyznačovali **malým telom a absenciou rohu**, poprípade mali vyvinutý len veľmi malý roh. Boli prispôbené na viac-menej stabilnú teplú klímu a spásali prevažne listnatú potravu. S postupnými zmenami klímy a životného prostredia sa však menila aj fyzická podoba jednotlivých druhov. V priebehu ich vývoja sa objavilo väčšie množstvo rôznych foriem adaptovaných na rôzne typy prostredia a klímy, pričom **jednou z najpodstatnejších zmien bola veľkostná zmena celého tela**. Stratigraficky mladšie druhy sú oproti starším väčšie a robustnejšie stavané.

Postupne sa vyvinul aj roh(-y) a u niektorých foriem nastalo skrátenie veľkosti končatín. S rozvojom jedného až dvoch rohov sa zmenil aj tvar lebky, ktorá sa viac uspôsobila na ich nosenie. Z fosílného záznamu je z **územia Slovenska známych približne 11 druhov nosorožcovitých**. Najmenšia diverzita čeľade Rhinocerotidae na území Slovenska bola zatiaľ zaznamenaná v období vrchného miocénu (približne pred 11 miliónmi rokov; druh *Aceratherium* sp.), pravdepodobne ako dôsledok environmentálnych zmien a obmedzeného fosílného záznamu. Vyššia rozmanitosť nosorožcovitých bola zistená v strednom miocéne (približne pred 15 miliónmi rokov), keď tu žili minimálne dva druhy a v sarmate až tri taxóny nosorožcov. V pliocéne (približne pred 5 miliónmi rokov) žili na slovenskom území Západných Karpát tiež minimálne dva druhy a s podobnou situáciou sa stretávame zrejme aj na samom začiatku pleistocénu. Pre obdobie pleistocénu (obdobie mladšie ako 2,6 mil. rokov) je v spoločenstve nosorožcovitých, žijúcom na Slovensku, typické striedanie teplomilných a chladnomilných druhov v závislosti od štvrtohorných klimatických cyklov.

Nosorožce a prví ľudia

Z obdobia paleolitu je k dispozícii fosílny záznam z viacerých lokalít Slovenska. Nosorožce **patrili podobne ako mamuty k lovným druhom zvierat paleolitického človeka** (napr. Radošina, Gánovce). Ich kostrové pozostatky sa často objavujú vo vtedajších ľudských obydlích – jaskyniach. Aj keď je jaskynný systém Slovenska značne rozsiahly, nenachádzame v ňom žiadne výtvarné prejavy tunajšieho paleolitického človeka.

Jaskynné maľby zobrazujúce nosorožce sú známe predovšetkým z územia Francúzska z obdobia mladšieho paleolitu (40.000 až 10.000 pred n. l.).

Jeden z najkrajších výjavov interakcie medzi dvoma nosorožcami bol objavený v jaskyni Chauvet-**Pont-d'Arc** vo Francúzsku. Maľby sú dielom nositeľov kultúry aurignacien (35.000 až 27.000 pred n. l.) a boli datované pomocou rádiouhlíkovej metódy do obdobia 32.000 až 30.000 pred n. l. Analyzovali sa pritom pigmenty organických farieb získaných z jaskynnej maľby. Mladšími zobrazeniami sú výjavy z jaskyne Lascaux (Francúzsko), ktorých vek stanovili na 15 000 – 13 000 pred n. l. **Maľby s podobizňou nosorožca nájdeme aj na africkom kontinente.** O trochu staršia než maľba z Lascaux je maľba pochádzajúca z územia dnešnej Botswany – z lokality Tsodilo Hills (18.000 pred n. l.). Najmladšou na africkom kontinente je maľba z jaskyne Twyfelfontain v Namíbii, namaľovaná v období pred 6000 až 2000 pred n. l.

Bojové polia obrov

Pred 2.000 rokmi objavili starovekí Gréci obrovskú fosilizovanú kosť veľkého zvieratá. Práve táto nosorožia kosť ich inšpirovala k vzniku **mýtu o nebezpečných a veľkých príšerách**. Kosť je iba jednou z dvoch kostí nosorožcov zachovaných z antiky. Dlhé roky bola uložená v depozitári Minnesotskej univerzity, neskôr pendlovala medzi viacerými americkými laboratóriami. V súčasnosti sa nachádza v Anglicku. Celú záhadu vysvetľuje stanfordská folkloristka a historička Adrienne Mayorová, ktorá skúma prírodovedné vedomosti tradované prostredníctvom mýtov a ústnych podaní. Napísala knihu *The First Fossil Hunters*, kde objasňuje **mýtus o obroch**, ktorých stopy vedú na miesta, kde boli prehistorické fosílie nájdené. Naznačuje, že znalosti starovekého sveta o týchto veľkých kostiach ovplyvnili i vznik mýtov.

Jednu zo spomínaných kostí objavili pri ťažbe hnedého uhlia v megalopolisských vrstvách na takzvanom „Bojovom poli obrov“. Veľká koncentrácia kostí na nálezisku inšpirovala vieru starovekých Grékov, že celá armáda gigantov bola zničená Diovými bleskami. Kosť ľudia odniesli kilometre ďaleko, aby bola uložená na akropole v mieste Nichoria. Tam ju **uschovali na posvätnom mieste, kde sa zvykli ukladať veľmi vzácne predmety**. Zaujímavosťou je, že napríklad lebky mamutov z Bojových polí obrov považovali starovekí Gréci za lebky kyklopov.

Bájny jednorozec

Mýtus obájom jednorozcovi prišiel zo severských krajín Eurázie. Dnes už vieme, že išlo o **nájdene fosilne zvyšky nosorožca** druhu *Elasmotherium sibiricum*. Aj keď tento „bájny tvor“ vyhynul dávno pred príchodom ľudí do tejto oblasti, mýtus o jednorozcovi pretrváva dodnes. Elasmotherium, ako už naznačuje samotná legenda, niesol na lebke veľmi mohutný dlhý roh. Mal dlhé úzke končatiny, ktoré boli prispôsobené na cval. Práve to podnietilo vznik mýtu o bájom jednorozcovi.

Slávny arabský cestovateľ a dobrodruh **Ibn Fadlán** ich spomína vo svojich cestopisoch takto: „Blízko tejto rieky [Volga] je obrovská púšť, kde hovoria, že žije zviera, ktoré je menšie ako ťava a väčšie ako býk. Jeho telo pripomína telo mula a jeho kopytá sú rozštiepené ako kopytá býka. V strede hlavy má obrovský guľatý roh. Zviera spása listy stromov. Keď uvidí jazdca na koni, rozbehne sa proti nemu, no keď je kôň rýchlejší než on, jazdec je v bezpečí.“

Tieto nosorožce boli z celej čeľade nosorožcovitých najväčšie. Veľkosťou sa blížili k mamutom a boli väčšie ako ich príbuzný srstnatý nosorožec (*Coelodonta antiquitatis*). **Legenda sa odvtedy šíri medzi ľuďmi po celé generácie** a často sa objavuje v rôznych podobách.

Legenda o rytierovi a drakovi

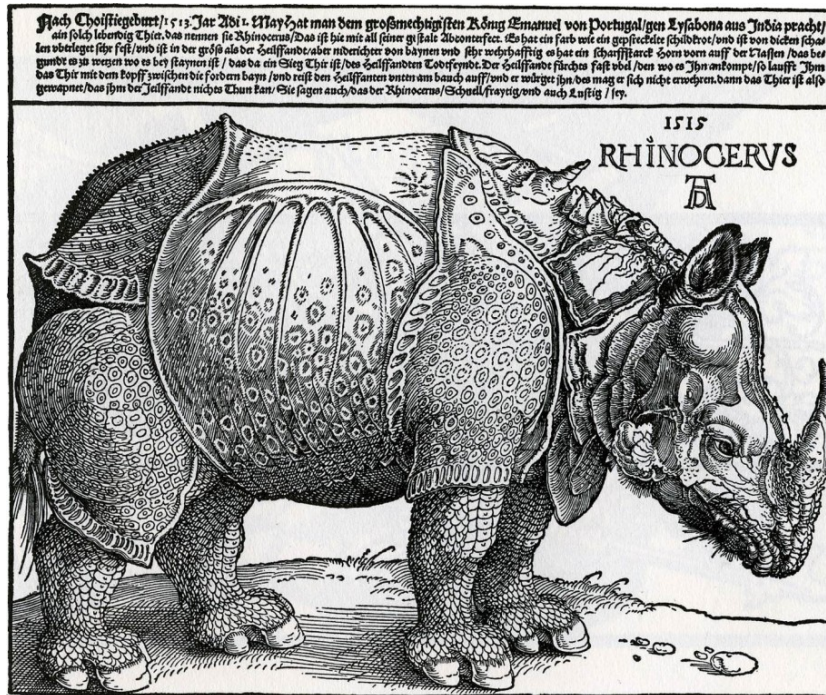
Legenda z roku 1590 sa traduje v rakúskom meste Klagenfurt.

Vytvorili ju ľudia, ktorí v neďalekej „jaskyni drakov“ našli lebku srstnatého nosorožca. **Stotožnili ju s lebkou draka**. Príbeh o drakovi (nosorožcovi) hovorí, že mal šesť nôh a na jednej hlave mal dlhý roh.

V 19. storočí bola lebka vystavená v miestnom hoteli (Hotel de Ville), až kým istý návštevník hotela neodhalil obyvateľom, že nad krbom vystavujú lebku nosorožca srstnatého.

Nosorožcom sa podarilo preniknúť aj do umenia. Jedným z najslávnejších vyobrazení nosorožca je drevorezba Albrechta Dürera z roku 1515 (momentálne sa nachádza v **zbierkach Východoslovenského múzea**). Nezabudnuteľné sú i bronzové stvárnenia nosorožcov od Salvatora Dalího (1904 – 1989). Nosorožce sa stali aj súčasťou výtvarných paleorekonštrukcií známeho výtvarníka Zdeňka Buriana (1905 – 1981), Daniela Eskridgea, Jaceka Majora či Róberta Viktora Nemečka, ktorý stvárnil repliky jaskynných malieb ako ucelený obraz predstavivosti paleolitického človeka.

Do dnešných čias prežilo len päť druhov nosorožcov, dva v Afrike a tri v Ázii. V Afrike žije nosorožec biely tuponosý (*Ceratotherium simum*) a čierny ostronosý (*Diceros bicornis*), v Ázii zas nosorožec indický (*Rhinoceros unicornis*), jávsky (*Rhinoceros sondaicus*) a sumatranský (*Dicerorhinus sumatrensis*). Poddruh nosorožca ostronosého (*Diceros bicornis longipes*) bol oficiálne vyhlásený za vyhynutého v roku 2011. Všetky sú kriticky ohrozené. Sú nezmyselne zabíjané pre rohovinu, ktorej cena na čiernom trhu sa pohybuje v závratných číslach.

Legislatíva týkajúca sa ich ochrany je často málo účinná a samotná ochrana v mnohých národných parkoch zlyháva. Boj za ich životy, napriek úprimnej snahe niektorých nadšencov a organizácií založených na ich ochranu, napreduje príliš pomaly. Celá čelaď nosorožcovitých je uvedená v zozname **CITES** (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora – Dohovor o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich **živočíchov** a rastlín z roku **1973 z Washingtonu**).

Vznikajú najrôznejšie organizácie podporujúce záchranu nosorožcov. Príkladom môže byť EAZA (European Association of Zoos and Aquaria), ktorej jedným z hlavných cieľov je program na záchranu nosorožcov s názvom – Save the Rhinos. Milovníkov nosorožcov určite zaujme webová stránka **Rhino Resource Center**, ktorá o nich ponúka všetky dostupné informácie.

Nosorožce sa všeobecne považujú za symbol sily a nebojácnosti. Osobne si prajem, nech sa stanú tie posledné žijúce našim „totomom“, uctievaným tak, ako sú uctievaní bohovia. Veď sú jedným z posledných dedičstiev nášho kráľovstva divočiny.

Mgr. Júlia Zervanová, PhD., paleontologička so zameraním na fosílny nosorožce Slovenska. Ako geologička sa venuje hydrogeológii, príležitostne sa zúčastňuje na rôznych archeologických výskumoch.

Použitá literatúra

Combiér, J./Jouve, G.: Chauvet cave's art is not Aurignacian: a new examination of the archaeological evidence and dating procedures. *Quartär* 59, 2012, 131 – 152.

Deng T./Wang, S./Hou S.: A bizarre tandem-horned elasmotherine rhino from the Late Miocene of northwestern China and origin of the true elasmotherine. *Chinese Science Bulletin* 4, 2012, 1811 – 1817.

Nemeček, R. V.: *Paleoart – 122 výtvarných replík jaskynnej a nástennej maľby z obdobia paleolitu a z neolitu.* Bratislava 2014.

Zervanová, J.: *Vyhynutí zástupcovia čelaďe Rhinocerotidae z územia Slovenska – celkové zhodnotenie.* Bratislava 2014.

Internetové odkazy:

- a) <http://io9.gizmodo.com/5787556/the-huge-rhino-fossil-that-inspired-ancient-greek-myths>
- b) <http://www.rhinoresourcecenter.com/>
- c) <http://web.stanford.edu/dept/HPS/Mayor.html>

Obrazová príloha: Z. Burian, M. Parkes, D. Wolfe, Salome adventure, www.wikipedia.org